

שְׁצִירָה לְבָרְקָן, אם יכולים לקבל את הליבון ולא ישברו, שפעמים
הם נשברים מחמת החום. ולכך אסור לצלות בהם, שיש לחוש
שמה ישברו מהחום ונמצא טורח שלא לצורך. וְאִמְרֵי לָהּ – ויש
אומרים שר' יוחנן אמר שאסור ללבן רעפים חדשים, מִפְּנֵי שְׁצִירָה
לְחֻסְפָּן – הליבון הראשון מחזק את הרעף ועושהו קשה כראוי,
ולכך אסור לצלות על רעפים חדשים, כיון שעל ידי היסק זה הם
נעשים כלי, וזה אסור ביום טוב, אף על פי שעושה את הליבון
לצורך אוכל נפש. אבל רעפים ישנים, מותר ללבן כדי לצלות
עליהם.

הגמרא מביאה נידון התלוי במחלוקת האמורה, מזה הטעם
שאסור ללבן רעפים חדשים: הֲנֵן הָתָם בחולין (נו.), דְּרָקָה – אדם
שדרס את העוף או את הבהמה ברגלו, או שְׁמִירָה – שזרקה
וחבטה בְּפוֹתֵל, או שְׂרָצָתָהּ – הכתה אותה בחזקה בְּהֵמָה אחרת,
וְהִיא עֵדִין מִפְּרָכָתָהּ, שלא מתה, אך אינה יכולה לעמוד, יש לחוש
בדברים הללו לריסוק אברים, ולכך צריך לבדוק אם יכולה
לשהות בחיים מעת לעת ועשרים וארבע שעות, ומאחר ששָׁהָתָה
מֵעַת לָעַת, ואח"כ שָׁהָתָה, בְּשָׁרָה, כיון שאילו נתרסקו אבריה לא
היתה יכולה לחיות מעת לעת. אִמְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בַּר יִצְחָק מִשּׁוֹם רַבִּי
אֱלִיעֶזֶר בֶּן אֲנָשִׁינְגוֹם, אף ששהתה מעת לעת, צָרִיכָה בְּדִקְקָה לאחר
שחיטה, כיון שהשהייה מעת לעת מועילה רק שלא נחשוש
לריסוק אברים, אבל עדיין יש לחוש שמה נשתברו רוב צלעותיה
או נשברה השדרה ונפסק החוט שלה, או אחד משאר מיני
הטריפות, ולזה לא מועיל מה ששהתה מעת לעת, כיון ששאר
מיני טריפות חיות עד שנים עשר חודש.

הגמרא מסתפקת: בָּעָא מִינֵיהּ רַבִּי יְרֵמְיָה מַרְבִּי זִירָא, מַהוּ לְשָׁחֲתָהּ –
במה זה, שרבי אלעזר בן אנטיגנוס פסק שצריכה בדיקה, האם
מותר לשוחטה ביום טוב, והספק הוא כיון שנוגד בה ריעותא
[פגם] שלכך מצריכים אותה בדיקה, מִי מְחַזְקִין רֵעוּתָא בְּיוֹם טוֹב
– האם משום חומר מלאכה של יו"ט מחזקים ותולים שהיא
טריפה, ולכן יש לאסור לשוחטה, שמה תימצא טריפה ונמצא
ששחט ביו"ט לשוא, שלא לצורך אוכל נפש. או לא מחזקים
אותה בריעותא ויכול לשוחטה. אִמְרֵי לִיָּה רַבִּי זִירָא שניתן לפשוט
השאלה ממשנתינו, תִּנְיָא אֵין מְלַבְּנִין אֶת הָרַעְפִּים לְצִלּוֹת בָּהֶן.
וְהוּוֹיֵן בָּהּ – והקשינו בזה מֵאִי קָא עָבִיר – מדוע אסור ללבן, והרי
הותרה הבערה לצורך אוכל נפש. וְאִמְרֵי רַבָּה בַּר בַּר הֵנָּה אִמְרֵי רַבִּי
יִוחָנָן, הֲכָא בְּרַעְפִּים הֲרָשִׁים עֲסָקִין, והטעם שאסור הוא מִפְּנֵי
שְׁצִירָה לְבָרְקָן אם לא ישברו מחום הליבון, וחוששים שמה ישברו
ונמצא טורח ביום טוב שלא לצורך, הרי שמשום חומר מלאכה
של יום טוב, מחזקים ריעותא שישברו, ואם כן גם בעוף הנדרס
אסור לשוחט, שמה ימצא טריפה ונמצא שוחטו שלא לצורך.
אִמְרֵי לִיָּה רַבִּי יְרֵמִיָּה, אֵין, מִפְּנֵי שְׁצִירָה לְחֻסְפָּן מְתַנִּין לָהּ – אנו
מפרשים כי טעם האיסור ללבן את הרעפים באופן אחר, מפני
שצריך להקשות ולעשותם כלי, ובלשון השני בדברי ר' יוחנן,
ולא בגלל שחוששים שמה ישברו, ואם כן אין מהמשנה ראייה
לגבי הנידון בעוף שדרסה או טרפה בכותל:

בברייתא דלהלן מצינו איסור נוסף, שטעמו דומה לטעם איסור
ליבון רעפים: תִּנְיָא, אם אדם אָחַד מְבִיא אֶת הָאִוִּר ו-את האש,
בשבת. דהיינו שמביא גחלת שאפשר להדליק על ידה. וְאִחָד מְבִיא
אֶת הָעֵצִים, וְאִחָד שׁוֹפֵת – מושיב את הקדרה ריקנית על האש,
וְאִחָד מְבִיא אֶת הַמַּיִם, וְאִחָד נוֹתֵן בְּתוֹכָהּ תְּבִלִּין, וְאִחָד מֵגִים – מנער
את התבשיל בכף, בּוֹלֵן תְּיָבִין משום איסור מלאכה בשבת. המביא
את האש חייב משום מבעיר, שכשהוא מוליך את הגחלת היא
מתלבה מרוח הליכתו, והמביא את העצים חייב משום מבעיר,
שופת קדרה יבואר איסורו להלך, נותנים מים ותבלין חייבים משום
מבשל שהוא אב מלאכה, וכן המגיס, שעל ידי הגסתו הוא מקרב
שילולו. מקשה הגמרא: וְהִתְנִיָּא בברייתא אחרת שרק האֲחֵרִין תְּיָב
וְבוֹלֵן פְּטוּרִין. מתרצת הגמרא: לֹא קִשְׂיָא, הָא – מה ששנינו שכולם
חייבים, מדובר דִּאֲמֵי אִוִּר מְעִירָא – שהמביא את האש היה
ראשון, ולכך כולם שהביאו את הדברים אחריו והניחו אותם על

האש, חייבים. הָא – בברייתא ששנינו שרק האחרון חייב, מדובר
דִּאֲמֵי אִוִּר לְכַסּוֹף – שבתחילה הובאו כל הדברים, ובאחרונה
הביא אחר את האש, ונמצא שרק הוא עבר, אבל האחרים לא
עשו כלום על גבי האש אלא סתם הניחו עצים וקדירה ותבשיל.
הגמרא מבררת: בְּשִׁלְמָא בּוֹלְהוּ – כל המנויים בברייתא, זה שהביא
את האור וזה שהביא את העצים וכו', קָא עָבִיר מְעַשֶׂה – עשו
מעשה איסור, משום מבעיר או מבשל, אֵלֹא שׁוֹפֵת אֶת הַקְּדֵרָה מֵאִי
קָא עָבִיר – איזה מלאכה עושה כשמניח קדירה ריקנית על גבי
האש. מתרצת הגמרא: אִמְרֵי רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ, הֲכָא בְּקִדְרָה
הֲרָשָׁה עֲסָקִין, שכשנותנים אותה על האור מתחזקת, ונמצא
שהוא עושה כלי, ומשום לִבְנוֹן רַעְפִּים נָעֲנוּ בָּהּ. בדומה לאיסור
ליבון רעפים, שאיסורו מפני שצריך לחסמן ונעשים כלי.
תִּנְיָא רַבָּנָן, תְּנִיר וְכִירִים הֲרָשִׁים, הָרִי הֵן בְּכָל הַכֵּלִים הַנִּמְלִין בְּחֻצָּה,
ומותר לטלטלם, אֲעִ"פ שאסור לאפות ולבשל בהם ביו"ט מפני
שהם מתחזקים על ידי כך, אֲעִ"פ מותר לטלטלם כיון שראוי
להשתמש בהם להניח דברים בתוכם. אֲבָל אֵין סָבִין אוֹתָם שְׁמֹן,
להחליקים ולצחצחם, וְאֵין שְׁטֵין – שפין ומחליקים אוֹתָן בְּמִטְבֵּל
לפני הסקתם, וְאֵין מְפִינִין אוֹתָן בְּצִוּנָן – אין מעבירים את חומם על
ידי מים צוננים, כְּדִי לְחֻסְפָּן, שעל ידי הצינון אחר ההיסק, הוא
מתחזק, והכל אסור משום מתקן כלי. וְאֵם רוצה להפחית חום
התנור בְּשִׁבְלִי לֵאפּוֹת – שהוא חם מדי וחושש שמה תשרף הפת,
הָרִי זֶה מוֹתֵר להפניגו בצונן:

תִּנְיָא רַבָּנָן, מוֹלִינִין – רוחצים במים חמים אֶת הָרֹאשׁ וְאֶת הַתְּלִילִים של
הבהמה השחוטה, כדי להסיר את השער שעליהם, ומי שאין
דרכם למלוג מְהַכְתִּין אוֹתָן – את השערות בְּאִוִּר, אֲבָל אֵין מוֹפְלִין
– טחים אוֹתָם בְּתִירִית, וְלֹא בְּאִדְמָה, וְלֹא בְּסִיד, שהם מיני אדמה
שמשירים את השער, משום שהוא דרך העבדנים, ונראה כמעבד
שהוא מלאכה האסורה ביו"ט. וְאֵין גּוֹזִין אוֹתָן – את השערות
בְּמִסְפָּרִים, שנראה כמו שהוא צריך את השער ולזאת גוזם. וְאֵין
גּוֹזִין אֶת הַדֶּקֶת התלוש שיש בו קצת עלין רקובים וכמושים
בְּתַסְפּוֹת שָׁלוּ – במספריים המיועדים לתלישת הירק מהקרקע,
כיון שהרואה זאת יסבור שתלשו היום. אֲבָל מְתַקְנִין אֶת הַקּוֹיָרִים
וְאֶת הָעֵקֶבִיּוֹת – מיני ירקות שיש טורח רב בבישולם. וּמְסַדִּין
וְאוֹפִין בְּפוֹרֵנִי, הם תנורים הגדולים שפיהם בצידם, ומתוך שהם
גדולים יש בהם הרבה טירחא, ואֲעִ"פ מותר אם יש לו אורחים
הרבה הצריכים לכך. וכמו כן מְתַקְנִין מִיֵּין בְּאֲנָטְכִי אפילו שהוא
כלי גדול ויש בו טירחא מרובה. וְאֵין אוֹפִין בְּפוֹרֵנִי חֲשִׁשָׁה, שעדיין
לא הוסקה, משום שחוששים שִׁמָּא תִפְתַּח – תשבר מרוב החום,
ונמצא טורח שלא לצורך:

תִּנְיָא רַבָּנָן, אֵין נוֹפְחִין בְּיוֹם טוֹב בְּמִפּוֹת, כדי ללבות את האש בתנור,
משום שנראה כאומן העושה מלאכה, אֲבָל נוֹפְחִין בְּשַׁפּוֹפֶרֶת –
קנה ארוך וחלול, שראשו האחד בפיו וראשו האחר מקרב אל
האש ונופח בפיו, ומותר לנפוח בו כיון שאינו מעשה אומן. וְאֵין
מְתַקְנִין אֶת הַשְּׂפּוֹד וְאֵין מְחַדִּין אוֹתוֹ. שכל המכין דבר לצורך
תשמיש הרי זה כעושה כלי.

תִּנְיָא רַבָּנָן, אֵין מְפַצְעִין אֶת הַקֶּנָּה לְצִלּוֹת בּוֹ מְלִיָּה, אסור לשבור
חתיכות מהקנה כדי להניחן תחת האש בעת הצלייה, כדי שלא
ישרף, שכל המכין דבר להשתמש בו הוי תיקון כלי. אֲבָל מְפַצְעִין
אֶת הָאֵגוֹז בְּמִטְבֵּל, אם רוצה לשבור הרבה אגוזים ונותנם
במטלית ומכה עליה, מותר, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שִׁמָּא תִפְתַּח:

משנה

ועוד אִמְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בנוסף על מה שמיקל לעיל (לג.) בדיני
מוקצה, דיקל עוד ואמר, עוֹמֵד אֲדָם עַל הַמוֹקֶצֶה – לפני תאנים
וענבים השטוחים לייבוש, ובאופן שאינם ראויים לאכילה לגמרי,
שיש שמקפידים ואין אוכלים אותם ויש שאוכלים אותם,

ביצה דף לד עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שבת קודש) רא

אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן, אף און נמי תנינא במשנתנו
ששבת קובעת למעשר גם בדבר שלא נגמרה מלאכתו, שכן שנינו,
ועוד אמר רבי אליעזר עומד אדם על המוקצה וסתם מוקצה הוא
דבר שלא נגמרה מלאכתו עד עתה, והוא עומד עליו בערב שבת
בשביעית וכו', וממנינו לשבת ואומר 'מכאן אני אוכל למחר',
ומשמע, מוקצה שמותר לו לאוכלו אם הזמינו, דשביעית דלא בר
עשרה הוא, כיון שהוא בשנה השביעית, שאינו חייב במעשר, הא
בשאר שני שבוע הכי נמי דאסור לאכול למחר אע"פ שהזמינו
מערב שבת, משום איסור טבל, מאי מוקצה בשאר שני השבוע הוא
מחויב במעשר, הרי בלי ראיית פני הבית אינו מתחייב במעשר, וזה
לא נקבע למעשר כשנכנס לבית, שהרי באותה שעה עדיין לא
נגמרה מלאכתו, לאו משום דשבת קצרה – וכי אין טעם האיסור
משום ששבת קובעת למעשר אפילו שעדיין לא נגמרה מלאכתו,
ומוכח כרב נחמן ששבת עדיפא מחצר, שקובעת גם בדבר שלא
נגמרה מלאכתו.
דוחה הגמרא: לא זה הטעם שנתחייב המוקצה במעשר, שהשבת
אינה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, אלא שאני התם
במשנתנו, הטעם שנתחייבו הפירות במעשר ולולא היה
בשביעית, משום שבין דאמר מוקצה אני אוכל למחר, שהחשיבם
בדיבורו בלשון 'אכילה', קבע ליה עוליה – החשיב את אכילתם
כאכילת קבע ונתחייב לעשרם. אבל אם לא היה אומר זאת בלשון
'אכילה', רק היה מייחדם לשבת, לא היה מחויב במעשר, כיון
שלא נגמרה מלאכתו.
שואלת הגמרא: אי הכי שהטעם שנתחייב במעשר הוא משום
דיבורו, מאי אריא שבת מדוע נקט התנא דין זה לגבי שבת, והרי
אפילו בחול נמי הוא מחויב במעשר על ידי דיבורו שקרא לה
אכילה, והיה לו לתנא לשנות דין זה בחול במקומו בסדר זרעים
ששם נשנו דיני מעשר, ואילו את מחלוקתם לגבי דרך הכנת
מוקצה אפשר לכתוב בדוגמא של גולות כמבואר לעיל (י).
משיבה הגמרא: הא קא משמע לן – התנא שנה את מחלוקתם
לגבי שבת, כדי להשמיענו עוד חידוש אגב דין זה, דתקבל מוכן הוא
אצל שבת – שפירות של טבל נחשבים מוכנים לגבי שבת, ואינו
מוקצה, כלומר שאם בא אדם אחר ועקר על איסור חז"ל ותקנו
שהפריש ממנו תרומות ומעשרות, אזי בדיעבד מתקן ומותר
לאוכלו. והחידוש בזה, שאינו אסור מטעם מוקצה מחמת איסור,
כיון שמן התורה מותר להפריש תרומות ומעשרות בשבת, ודבר
זה נלמד ממה שכתוב במשנה 'עומד אדם על המוקצה בשביעית',
שמשמע שלכתחילה מותר לעמוד ולאמר כן, ומדויק שבשאר
השנים לא יעמוד ויאמר כן, שעל ידי דיבורו מתחייב במעשר
ונאסר עליו לאכילה בעודה בטבלה, מכאן אנו למדים שכל
האיסור בשאר השנים כשאומר מכאן אני אוכל למחר הוא רק
בגלל שאינו מעושר, ולא בגלל שיש איסור מוקצה בפירות
שאינם מתוקנים, שאם התנא היה סובר שיש כאן איסור מוקצה,
היה לו לכתוב כך, העומד על המוקצה ערב שבת בשביעית
ואומר מכאן אני אוכל למחר הרי זה מן המוכן, ונדיק מזה
שבשאר השנים אינו מן המוכן, שאסור משום מוקצה. אבל מכיון
שנקט לשון 'לכתחילה', שבשביעית מותר לו לעמוד ולהזמין, הרי
מדויק שבשאר השנים אסור לו לעמוד לכתחילה ולהזמין, שהרי
אסור באכילה משום טבל, אולם בדיעבד אם עישרם יכול
לאכול, שכל האיסור הוא רק משום מעשר ולא משום מוקצה.

ערב שבת, בשנה השביעית, שאין בה חיוב מעשר, ואומר, 'מכאן
אני אוכל למחר', ועל ידי זה מותר לו לאכול מהם למחר. ואף על
פי שאינו מייחד פירות מסוימים מותר, משום שבשעה שיטול
פירות למחר יתברר למפרע שאלו הם הפירות שייחד. והקמים
אומרים אין די בהכנה זו, ועדיין הם מוקצה, עד שירשום בסימן
ויאמר מכאן ועד כאן – הפירות המסוימים האלו אני אוכל למחר:

נגמרא

להבנת הסוגיא שלפנינו יש להקדים בידינו מעשר. מן התורה,
פירות אינם מחויבים במעשר עד שיגמר מלאכתם, ויראו פני
הבית, או החצר, ודיינו שיכנסו אל הבית או החצר דרך השער.
וחכמים אסרו לאכול אכילת קבע אף קודם שנגמרה מלאכתו ולא
ראה פני הבית, אך באכילת עראי התירו. המשנה הבאה עוסקת
בתאנים מוכנות למאכל, שלא נכנסו לבית, ואינן מעושרות, ולכן
מותר לאכול מהן רק אכילת עראי.
תנן התם, תינוקות ששקמו תאנים מערב שבת, כדי לאוכלן בשבת,
הואיל ונתייחדו לאכילת שבת נתחייבו במעשר, וישקחו ולא
עשרו, ובשבת עצמה אסור לעשר, למוציא שבת לא יאכלו אפילו
אכילת עראי אלא אם כן עשרו. ואפילו שלא ראו התאנים פני
הבית או החצר, כיון שאכילת שבת חשובה, ואפילו אכילת עראי
שלה חשובה כאכילת קבע, וכיון שהוטמנו לאכילת שבת הוקבעו
למעשר. ומבואר מהמשנה שדבר שנגמרה מלאכתו, שבת
קובעת למעשר, אפילו אם לא ראה פני הבית. אך לגבי דבר שלא
נגמרה מלאכתו, אין ראייה ממשנה זו. ותנן נמי – עוד שנינו בענין
חיוב מעשר, המעביר תאנים השוטח תאנים בחרצו כדי לקצות –
לעשות מהן קציעות ו-תאנים מיובשות, כיון וכני ביתו אוכלין מהן
עראי, ופסוהים מלעשר. והטעם בזה, לפי שאין ההכנסה לחצר
מחייבת במעשר אלא בדבר שנגמרה מלאכתו, ומכיון שהכניסן
לשם עשיית קציעות נחשבות כדבר שלא נגמרה מלאכתו, ולא
נתחייבו במעשר. הרי לנו שני דינים, א. שבת קובעת למעשר.
ב. חצר אינה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו.
בגא מניה רבא מרב נחמן, שבת מהו שתקבע מוקצה ו-תאנים
שהוקצו לייבושן למעשר, בדרבנן שלא נגמרה מלאכתו וכמו
שנתבאר, שדבר העומד לייבוש לא נגמרה מלאכתו, מי אמרין,
בין דבתי (ישעיה נח יג) 'קראת לשבת עני' ואפילו אכילת עראי
שלה חשובה, קצעה, שמאחר שכל אכילה של שבת חשובה
כאכילת קבע, ואפילו בדרבנן שלא נגמרה מלאכתו, שקביעתה חזקה
יותר מקביעות החצר הקובעת רק בדבר שנגמרה מלאכתו, או
דלמא, דווקא בדרבנן שנגמרה מלאכתו קצעה, אבל בדרבנן שלא
נגמרה מלאכתו לא קצעה, וכדין חצר.
אמר ליה רב נחמן, שבת קובעת בין בדרבנן שנגמרה מלאכתו בין
בדרבנן שלא נגמרה מלאכתו, ואם ייחדו לשבת אסור אף למוציא
שבת.
אמר ליה רבא, כיון שפשטת את האיביעאי מסברא בלי טעם, היה
לך לומר להיפך, ואימא, שבת דומיא דחצר – יש לומר שדין
שבת שזה לחצר, מה חצר אינה קובעת אלא בדרבנן שנגמרה
מלאכתו, אף שבת לא תקבע אלא בדרבנן שנגמרה מלאכתו.
אמר ליה, מה שאמרתי לך, לא מסברא אמרתי לך, אלא לימוד
ערוך הוא בדינינו, שלמדתי מרבתי, שהשבת קובעת בין בדרבנן
שנגמרה מלאכתו בין בדרבנן שלא נגמרה מלאכתו.